

s a kortörténeti adatoknak. Remek, amit az „énekes” színészek botfúlúságéről mond Csathó és tanulságos, ahogy a színészek anyagi helyzetét és pénzzel-bánását jellemzi.

Kár, hogy írás közben — mintha kiadásra nem is gondolt volna — teljesen szabadjára engedte tollát, nem törődve az egyes jellemrajzok megszerkesztésével. Valamennyi jóval hosszabb a kelleténél, az ismétlések igen gyakoriak. Sőt nem is mindig következetesek.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

Szerkesztik Bisztray Gyula és Király István. I—VII. k. Szövegkritikai kiadás Akadémiai Kiadó. Bp. 1956.

Nagy magyar klasszikusaink műveinek korszerű szövegkritikai kiadása terén még igen sok adóssága van irodalomtudományunknak. Petőfi és Arany után most Mikszáth Kálmán összes műveinek közrebocsátását kezdte meg az Akadémiai Kiadó. Ennek a ténynek az ad különös jelentőséget, hogy Mikszáth az első nagy prózáiról, akinek teljes, minden igényt kielégítő kritikai apparátussal ellátott oeuvre-jét veszi most kezébe az olvasóközönség és az irodalomtörténet bűvára. Éppen azért, mivel a kötetek sajtó alá rendezőinek tudományos szempontból nagyjelentőségű úttörő munkát kellett végezniük, szükséges, hogy már most, induláskor (eddig 7 kötet jelent meg és a terv szerint még 68 van hátra) leszögezzünk néhány szempontot és felhívjuk a figyelmet az eddig elért eredményekre.

Mikszáth egyike legnépszerűbb és egyben legkitűnőbb prózáiróinknak. Művei már életében is számtalan kiadást értek meg és friss, úde stílusú, mélyen emberi humorú nem hogy vesztett, hanem — ha ez még lehetséges — inkább nyert az idők folyamán. Egy-egy művének, elbeszélésének megjelenése ma is biztos közönségsiker. e fölmerülhet és bizonyára föl is merül egyesekben a kérdés: vajon szükséges-e Mikszáth műveiből kritikai, azaz teljes és a szövegűrség minden legapróbb részletére kiterjedő összkiadást készíteni? Erre a kérdésre a válasz csakis igenlő lehet és az alábbiakban a most megjelenő kritikai kiadással kapcsolatban éppen azokra a mozzanatokra szeretnénk rámutatni, amelyek ezt az állításunkat alátámasztják.

Mikszáth műveinek eddig nem volt, még csak megközelítően sem, teljes kiadása. A legteljesebb, ún. Jubileumi Kiadásból (1910) a nagyobb művek közül hiányzik pl. a Fekete város és a Noszty fiú esete Tóth Marival c. regény. Ez a kiadás részben még Mikszáth életében, az ő gondozásában látott napvilágot, halála után még 19 posthumus

Márkus Emma halálának dátuma tíz soron belül kétszer fordul elő, de két hét különbséggel. Ez már nem is egyedül a szerző hibája. Ma minden könyvet annyian „szerkesztenek”, ahányan valamikor egy kisebbfajta lexikont is világrahoztak. A sok szerkesztő közül valamelyiknek gondja lehetne arra, hogy egy szép és maradandó értékű könyvet ilyen lapsusok el ne csúfítsanak.

Benedek Marcell

István. I—VII. k. Szövegkritikai kiadás

kötet jelent meg. Ez a kiadás volt az első kísérlet arra, hogy Mikszáthnak hírlapokban, napilapokban, folyóiratokban szétszórtan megjelent elbeszéléseit, tárcáit, cikkeit — azokat, amelyek kötetben még sehol nem jelentek meg — összegyűjtve kiadják. Azonban a gyűjtés nem volt teljes és az egyes művek kronológiájának megállapítása sokszor téves. Minthogy azonban a Jubileumi Kiadás nem egy kritikai kiadás igényével jelent meg, nem lehet mindent ennek a rovására írni, de tudományos kutatás céljából sem lehet alapul venni.

A Jubileumi Kiadás hibáit, tévedéseit átvették és sokszor még fokozták az utána megjelent Mikszáth-kötetek, amelyek nagyrészt csupán újabb lenyomatai voltak a Jubileumi Kiadás szövegének. Hosszú idő után a Szépirodalmi Kiadó 1954—55-ben három Mikszáth-elbeszéléskötetet adott ki Király István szerkesztésében, amelyekkel elsőként próbált új utat törni: az egyes műveket eredeti források alapján megállapított időrend — és ami ezzel egyet jelent: fejlődési sorrend szerint közölte (ezeknek a köteteknek sajtó alá rendezését e sorok írója végezte).

A most megjelenő kritikai kiadás korszerű bibliográfiai és tudományos előkészítő munka után, műfajok szerint csoportosítva és ezeken belül időrendi sorrendben közli az egyes műveket. A sajtó alá rendezés munkáját Bisztray Gyula és Király István végzik, a bibliográfiáit Kozocsa Sándor és Ficzy Dénes (utóbbi az erdélyi magyar és az egész román bibliográfiai anyagot bocsátja rendelkezésre, pusztán úgyszeretből).

A kötetekben először a nagyobb elbeszélések és regények kerülnek kiadásra. Az eddig megjelent kötetek tartalma és a szerkesztői munka megoszlása a következő: Ami a lelkét megmérgezi, A batyus zsidó lánya, A lutri, A vármegye rókája (I. kötet), Az apám ismerősei, Nemzetes uraimék (II. kötet),

A lohinaí fű, A két koldusdiák, A beszélő köntös (III. kötet), Galamb a kalitkában, A kis primás, Farkas a Verhovinán (IV. kötet), Kísértet Lublón, Az eladó birtok, Páva a varjúval (V. kötet), Beszterce ostroma (VI. kötet), Szent Péter esernyője (VII. kötet); az I., valamint a IV—VII. köteteket Bisztray Gyula, a III. kötetet Király István rendezte sajtó alá. A II. kötet munkája megszlik a két szerkesztő-társ között.

A sajtó alá rendezők az I. kötetben (249. l.) röviden ismertetik a kiadásnál követett alapelveket; céljuk az, hogy Mikszáth Kálmánnak, a magyar széppróza egyik legnagyobb mesterének írásait eredeti hűségükben tegyék közkinccsé — írják —, megtisztítva attól a sok nyomdai hibától, amely a sokféle kiadás következtében műveire évtizedeken át ráakódott. Minden egyes művét végigkísérik első közlésétől 1910-ig, az író haláláig. A különböző szövegekben mutatkozó módosításokat, javításokat — a legsekélyebb betűeltérésekig — a jegyzetekben felsorolják. Tehát nem a szerkesztők maguk állapítják meg az egyes művek összes kiadásainak és szövegváltozatainak ismeretében az általuk leghelyesebbnek vélt szöveget, hanem ezt az olvasóra, illetőleg a kutatóra bízák. Minden olvasónak módjában áll tehát a szöveg minden egyes szavának ellenőrzése. A Mikszáth-kiadások ingadozó helyesírása helyett a mai akadémiai helyesírást alkalmazzák, tekintettel arra, hogy a kiadás a tudományos követelmények mellett az olvasóközönség érdekeit is szem előtt tartja (id. h. 250. l.). Alapszövegül mindig azt a kiadást veszik, amely még Mikszáth életében az ő ellenőrzése mellett jelent meg és véglegesen kialakult szövegnek tekinthető. Ez a tudományosan elfogadott „Ausgabe letzter Hand” elvének felel meg.

A szerkesztők a Bevezetésben azt is leszögezik, hogy Mikszáthnak nincsenek kiadatlan kéziratai. Ez így is van, azonban vannak nagyszámban kötetben még meg nem jelent cikkei, tárcái, amelyek ha formálisan nem is, de értékükben fölérnek egy-egy kiadatlan kézirrattal. Másrészt nem is maradt fenn Mikszáth minden egyes művének a kézírata. Ő maga nem igen őrizte meg őket, nem tulajdonított jelentőséget nekik. Pedig éppen azok a szövegeltérések és változatok a legérdekesebbek, amelyek Mikszáth kézírataiban találhatók. Kisebb-nagyobb javításai, változtatásai néha csupán stílári eredetűek, sokszor azonban mélyebb okokra, vagy a napi politika ingadozásaira vetnek érdekes fényt. Eddig még senkinek sem volt alkalma felmérni Mikszáth életművét, munkásságának az irodalomtörténet szempontjából teljes jelentőségét az összes, főleg pedig a kézírataiban föllelhető szövegváltozatok tükrében, ahol néha bizony még egy-egy betű

is számíthat. A kéziratokkal való gondos egybevetés adott lehetőséget a szerkesztőknek arra is, hogy Mikszáth műhelymunkáját tanulmányozzák. A szövegváltozatok hű és áttekinthető felsorolásán kívül a jegyzetek tartalmazzák az egész kritikai apparátust, úgyhogy az egyes művek szövegének olvasását ezek nem zavarják meg, a szöveg mellett csupán azokat a magyarázó jegyzeteket találjuk, amelyeket maga Mikszáth fűzött egy-egy munkájához.

A jegyzetek viszont kiterjednek az egyes művek összes kiadásainak bibliográfiai pontosságú felsorolására, az idegennyelvű fordításokkal, esetleges színdarab- és filmváltozatokkal együtt. A mű keletkezésére, forrásaira vonatkozó ismeretek után a tudományos tárgyi magyarázatok, legvégül a műre vonatkozó irodalom, kritikák és a szerkesztők saját megjegyzései következnek.

A jelen kritikai kiadás legfőbb eredményei közé tartozik, hogy végre megállapítja a Mikszáth-művek helyes kronológiáját (pl. eddig a Szent Péter esernyőjét korábbi műnek tartották, mint a Beszterce ostromát), feltárja az egyes művek keletkezés-történetét (pl. Galamb a kalitkában, A kis primás stb.), amire eddig irodalomtudományunkban alig van példa. A folyóiratbeli folytatás-részletek bibliográfiai feltüntetése azért helyes és indokolt, mert így az egyes részek megírásának időpontja is hozzátétőlegesen megállapítható. A források ismertetése és olykor szövegük közlése irodalomtörténészeinket további kutatásra indíthatja, hogy vajon milyen napi érdekű aktuális olvasmányok, témák adhattak ösztönzést Mikszáthnak a folytatások írása közben. Az Irodalom c. jegyzetanyagban a lehetőségig teljes beszámoló, sőt olykor szövegrészleteket kapunk az illető műről szóló méltatásokból. Ennek jelentőségét csak az tudja méltányolni, aki ismeri könyvtáraink agyonolvasott, megcsonkított újság- és könyvpéldányait. A kritikák, méltatások szövegének közlésével a sajtó alá rendezők hosszú időre biztosították a ma még meglevő hír- és könyvanyag alapján a Mikszáthra vonatkozó dokumentumok fennmaradását. Néhány példát szeretnénk felhozni arra is, hogy már eddig is hány súlyos, tudatlanságból vagy gondatlanságból eredő tévedést küszöbölt ki Mikszáth műveiből a kritikai kiadás. A Beszterce ostromában előfordul Báthory Erzsébet neve. A Mikszáth Kálmán Válogatott Művei (Szépirodalmi Kiadó, 1953) a 414. lapon Báthory Erzsébetet Báthory György erdélyi fejedelem leányaként tünteti fel, holott a történelem nem ismer ilyen nevű erdélyi fejedelmet. Ugyancsak a Beszterce ostroma egyik örökletes sajtóhibája a „szószék”, ami *szuszék* helyett áll (vö. Krk. VI. k. 247. l.), vagy egy másik

műben az „index” *iudex* helyett (vö. Krk. V. 216. l.). Még sokáig folytathatnánk ezt a sort.

Az elmondottak világosan bizonyítják a kritikai kiadás több szempontból való nélkülözhetetlenségét és egyben azt is, hogy a szövegközlés sokszor nehéz és fárasztó, valamint a jegyzetek nagy tudást és széleskörű ismereteket kívánó munkáját feladatuk magaslatán álló irodalomtudósok végezték. Kívánatos lenne, ha majd a teljes kritikai kiadás megjelenése után az egyes Mikszáth-művekre vonatkozó és most a jegyzetekbe szorított gazdag irodalomtörténeti vonatkozású részletekből külön kötetben jelennek meg pl. a Mikszáth munkamódszerére, stílusának fejlődésére, műveinek, alakjainak motívumainak egymáshoz való rokonságára, stb. vonatkozó anyag. Mindezek így, elszórta is tanulságosak, de összefüggő előadásban értékük csak növekedni fog. Mikszáth írói fejlődésének méltatása is külön kötetbe kívánkozik.

Külön említést érdemel a kritikai kiadásba fektetett bibliográfiai munka is. Csak a szakember előtt ismeretes, hogy milyen nagy apparátusra van szükség ahhoz, hogy a hírlapok, napilapok, folyóiratok alapján meg lehessen állapítani az egyes darabok helyes időrendjét. Mikszáth egy-egy tárcáját, elbeszélését közel egyidőben több lapban is leközzölték, néha megváltoztatott címmel, sőt néha megváltoztatott kezdettel. Az egy-egy év, vagy periódus írói termését magukban foglaló elbeszélés-kötetekben majdnem

mindig, más címmel látjuk viszont írásait. Ha még azt is meggondoljuk, hogy műveinek változatai sokszor már nem is a hasonlóság, hanem csupán a „távoli rokonság” fokozatain állíthatók egymás mellé, akkor azt is felmérhetjük, hogy a kritikai kiadás munkatársai nem dolgozhatnak még a bibliográfia terén sem pusztán mechanikusan, cédulák megbízhatóságára támaszkodva.

Még szólni kell arról, hogy — kritikai kiadásról lévén szó — különösen szívesen nékülöztünk volna a kötetekből néhány szembetűnő sajtóhibát. Ilyen fajta könyvkiadást csak a leg gondosabb nyomdai munkával érdemes végezni, nem pedig elsielve. Különösen feltűnik az V. kötet 214. lapján a néhány betű lecsúsztatása miatt előállott 5 majdnem érthetetlen jegyzetsor.

Egyébként a kiadvány kiűső kiállítása ízléses és az ünnepélyes alkalomhoz illő; az egyes kötetekben elhelyezett sorjelzők hangulatosak. A gazdag, jól összeválogatott képanyag Soltész Zoltánné közreműködésével készült, a képek nyomása azonban nem mindegyik kötetben kielégítő.

A kiadvány — mint Bisztray Gyula hangsúlyozza — a kritikai kiadásra túlmenő feladatot kíván ellátni: Mikszáth-múzeumnak készül. Ehhez a szép célkitűzéshez csupán azt kívánhatjuk, hogy sikerüljön is megvalósítani ezt a nagy munkát, amely, ha teljes lesz, méltó emléket állít a nagy írónak. Várjuk a további köteteket, a *Finis coronat opus* jegyében.

Cs. Gárdonyi Klára

JÉKELY ZOLTÁN: TILALMAS KERT

(Versek, 1931—1956) Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1957.

Kortársai, a Nyugat harmadik nemzedékének költői közül talán senki nem kezdte pályáját olyan erős, átható hangon, és bizonyos, hogy senki nem maradt annyira hű az először megütött hanghoz, mint Jékely Zoltán. Mennyi kísérlet, próba, magakeresés Radnóti Miklósnál a *Pogány köszöntő* kassákos-bukolikus hangjától a *Meredek út* s még inkább a *Tajtékos ég*, az utolsó évek kiforrott, nagy lélegzetvételű lírájáig. Forma és meditáció mennyi változata, a lét és lélek mélyrétegéig való leásásnak milyen makacs szenvedélye Weöres Sándornál a *Valse triste* vagy az *Alt Wien ábránd* technikai és stílusnehezéset nem ismerő bravúr-futamaitól az *Orpheus* vagy *A Föld meggyalázása* lényegmagyarázat-igényű mítoszaiig. S Vas Istvánnal is, 1931-től 1956-ig; mintha egy fanyar, nyirkos, nagyvárosi februárvég kicsit szürke, kicsit konyak- és cigarettafüst-szagú

égboltja alól fokozatosan egy rendezett, távlatos, érett nyárutóti tájra értünk volna ki. De üssük föl a *Tilalmas kert*et: a témák is, a formák is majdnem ugyanazok, legföljebb az ének hangja lett egy árnyalattal keményebb; néha komorabb, néha fáradtabb — de lényegében ugyanaz a hang. Legalábbis ez az olvasó első benyomása.

„Van bennük valami nagymessziről hozott” . . . Jékely Zoltán rögtön, csalhatatlan biztossággal erre a „nagymessziről hozott” hangra hibázott rá. Már első kötetében, az *Éjszakákban* „készen volt”, ingadozások, tévedések nélkül szinte azonnal a maga legmagasabb színvonalán.

Egyáltalán: a líra magas színvonalán. Egészen különálló, sajátosan egyéni szint képviselt nemzedékében; mindannyiuk közt ő volt a legeredetibb. Holott tematikája alapján véve néhány örök közhelyből